

Metody chromatograficzne w chemii i biotechnologii, **wykład 2**

Łukasz Berlicki
Monika Szefczyk

Rozdział chromatograficzny

- ▶ Cel: rozdział mieszaniny na poszczególne składniki.
- ▶ Elementy układu chromatograficznego:
  - mieszanina podlegająca rozdzieleniu na składniki,
  - faza stacjonarna (złoże),
  - faza ruchoma (eluent).

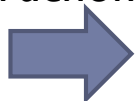

Rozdział chromatograficzny

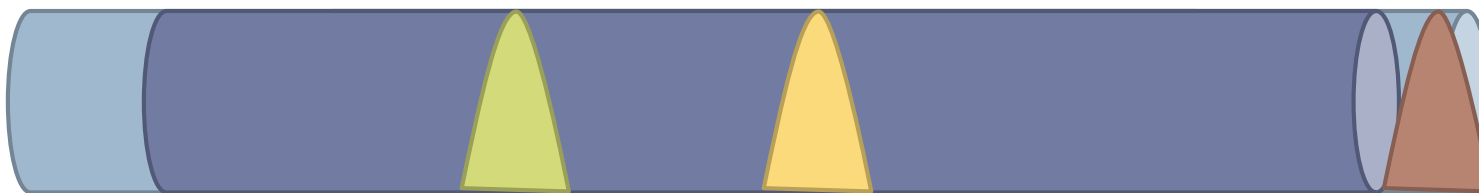
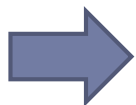
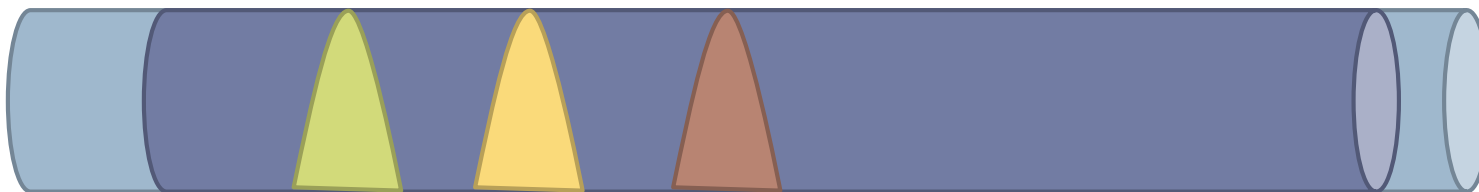
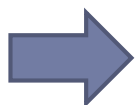
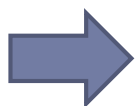
Przepływ

Faza ruchoma

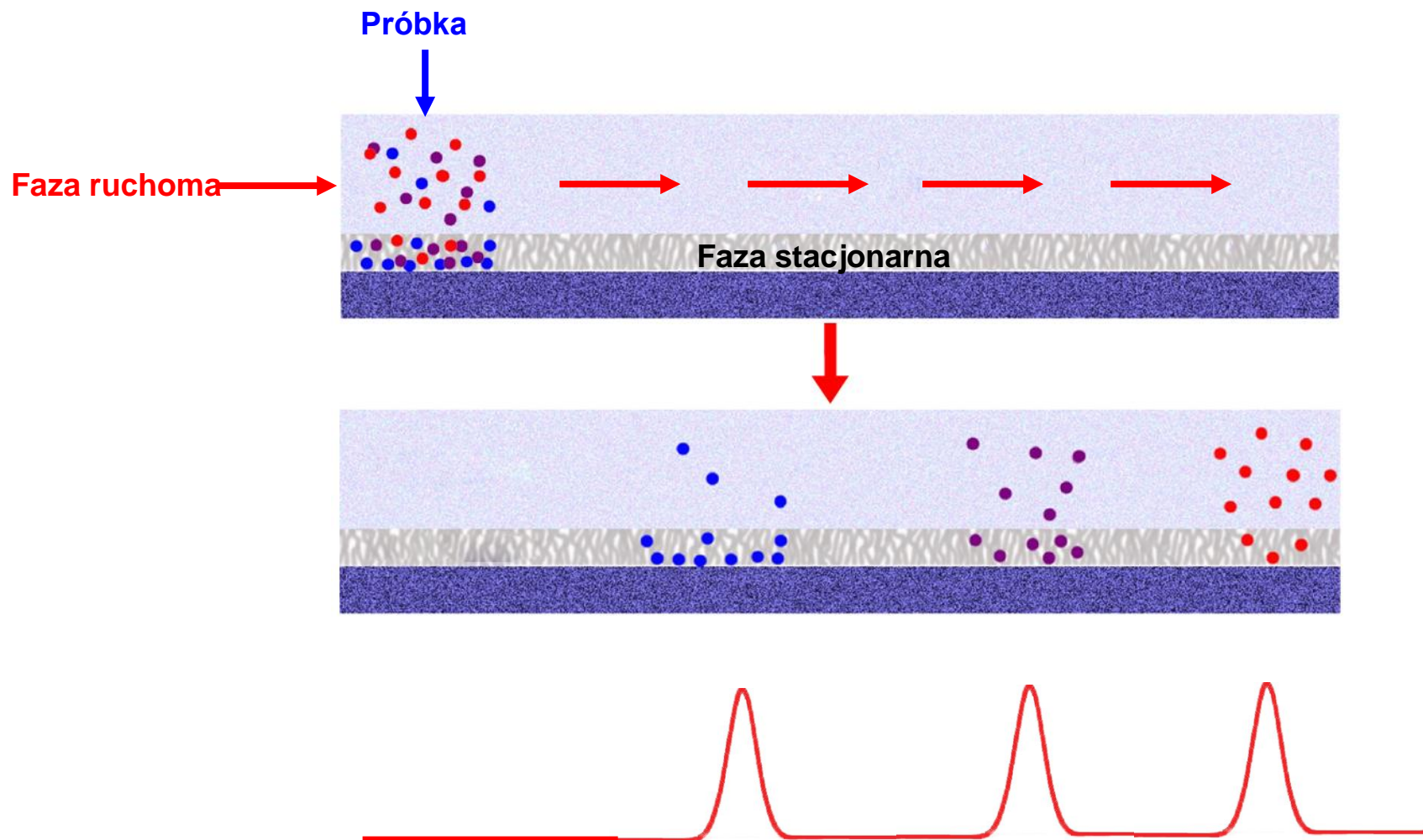
mieszanina

Faza stacjonarna

Rozdział chromatograficzny

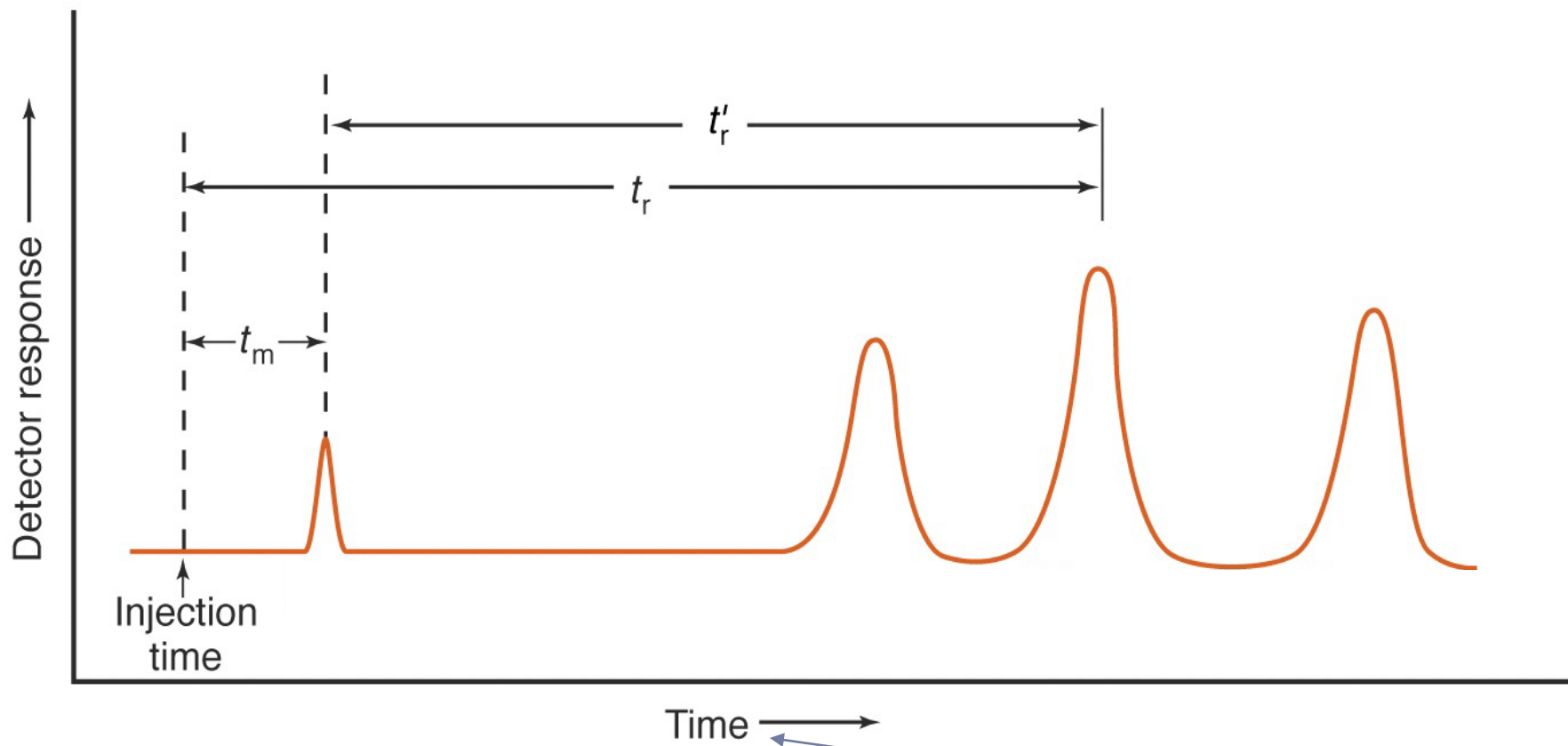
Retencja

- ▶ Retencja (łac. *retentio*) – zatrzymanie, powstrzymanie.
- ▶ W metodach chromatograficznych rozdział i analiza mieszanin wynika z faktu, że każdy związek chemiczny wykazuje zazwyczaj inne powinowactwo chemiczne lub inny stopień oddziaływań fizycznych z fazą stacjonarną. Czym to powinowactwo jest silniejsze tym dłuższy jest czas retencji (*składnik dłużej pozostaje na kolumnie*).
- ▶ Czas retencji – ilości czasu potrzebnego do przejścia przez całą długość fazy stacjonarnej określonego składnika analizowanej mieszaniny (*od momentu nastrzyknięcia mieszaniny na kolumnę, do pojawienia się maksimum piku odpowiadającego danemu analitowi*).

Chromatogram

t_m – zerowy (martwy) czas retencji

t_r – całkowity czas retencji

t'_r – zredukowany czas retencji

Zamiast czasu może być objętość

Retencja

$$t_R' = t_R - t_M$$

$$V_R = t_R \times F$$

t_R' – **zredukowany czas retencji**

t_R – całkowity czas retencji

t_M – czas retencji substancji niezatrzymywanej (*czas martwy*)

V_R – **objętość retencji**

F – przepływ

Retencja

- ▶ **Współczynnik retencji (k)** – stosunek ilości czasu przebywania substancji w fazie stacjonarnej i fazie ruchomej.

$$k = \frac{\text{czas w fazie stacjonarnej}}{\text{czas w fazie ruchomej}} = \frac{\text{liczba moli w fazie stacjonarnej}}{\text{liczba moli w fazie ruchomej}}$$

$$k' = \frac{t_R - t_M}{t_M} = \frac{t'_R}{t_M}$$

$$k' = \frac{C_S V_S}{C_r V_r}$$

$$K = \frac{C_S}{C_r} \quad \text{Stała podziału substancji między dwie fazy}$$

$$k' = K \frac{V_S}{V_r} = \frac{t_R - t_M}{t_M}$$

Retencja

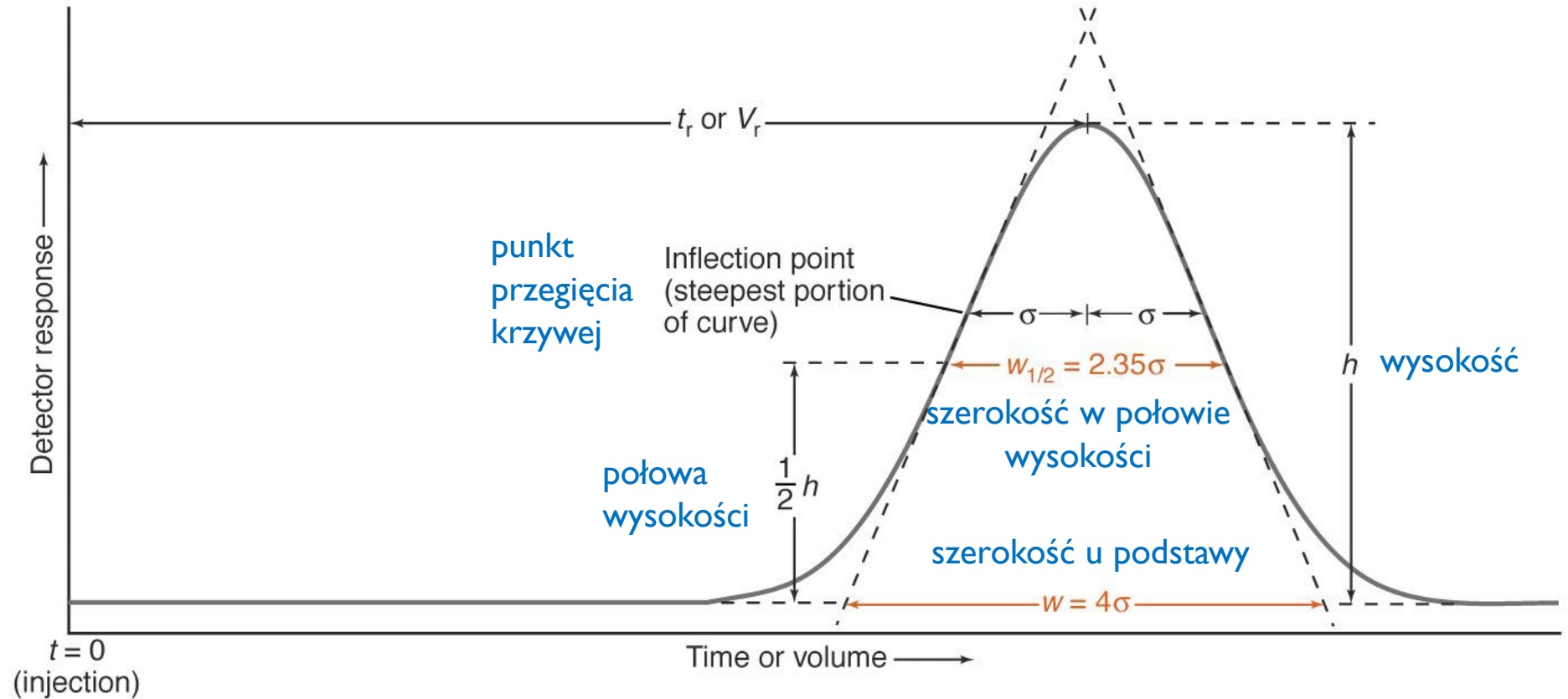
- ▶ Gdy każdy składnik mieszaniny wykazuje zróżnicowaną retencję, układ chromatograficzny jest selektywny wobec składników rozdzielanej mieszaniny. Selektowność układu chromatograficznego jest opisywana z zastosowaniem stosunku współczynników retencji sąsiednich stref rozdzielanych substancji o większej i mniejszej retencji i nosi nazwę **współczynnika rozdzielania (α)**.

$$\alpha = \frac{t'_{R2}}{t'_{R1}} = \frac{k'_2}{k'_1} = \frac{K_2}{K_1}$$

- ▶ Im bardziej α jest różne od 1 tym lepiej substancje się rozdzielają.
  - ▶ Współczynnik rozdzielania wyznaczony względem wzorca nazywamy **retencją względną**.
-

Pik chromatograficzny

Idealny pik chromatograficzny jest opisany krzywą Gaussa.
$$y = Ae^{\frac{-(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

Rozdzielczość

$$R_s = \frac{\Delta t_R}{w_{av}} = \frac{\Delta V_R}{w_{av}} = \frac{2(t_{R2} - t_{R1})}{w_{b1} + w_{b2}} = \frac{0.589\Delta t_R}{w_{1/2av}}$$

R_s – rozdzielczość

Δt_R – różnica czasów retencji dwóch substancji

w_{av} – średnia szerokość pików

ΔV_R – różnica objętości retencji dwóch substancji

w_b – szerokość pików przy podstawie

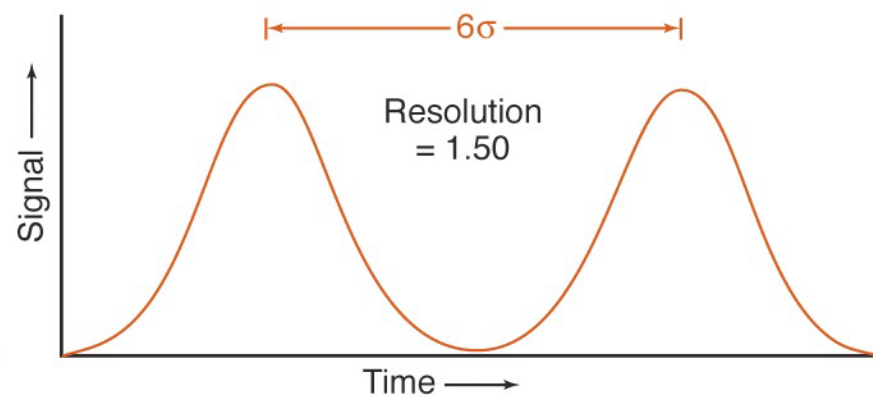
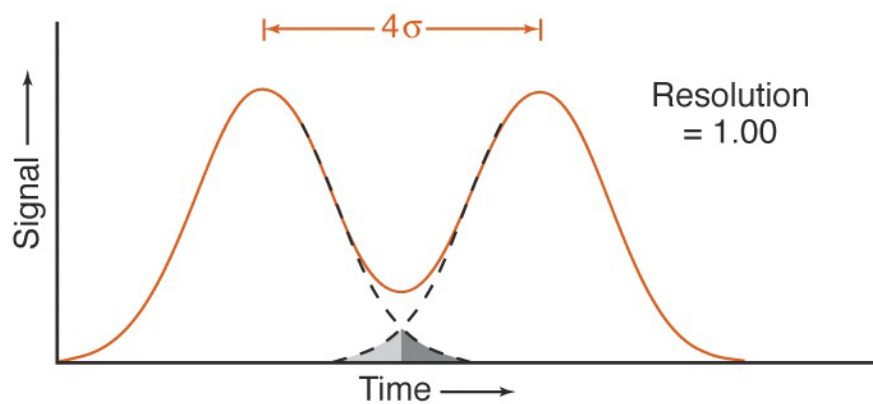
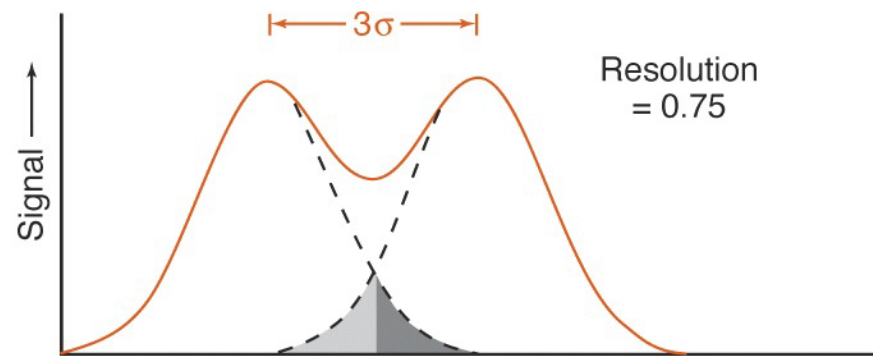
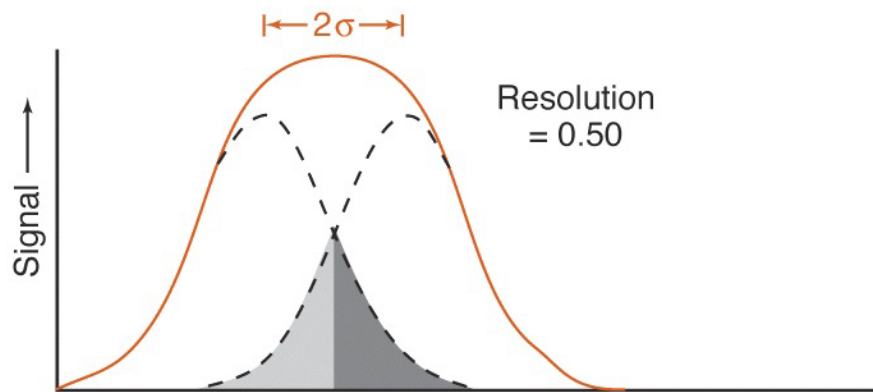
$w_{1/2av}$ – średnia z szerokości połówkowych pików

Rozdzielczość

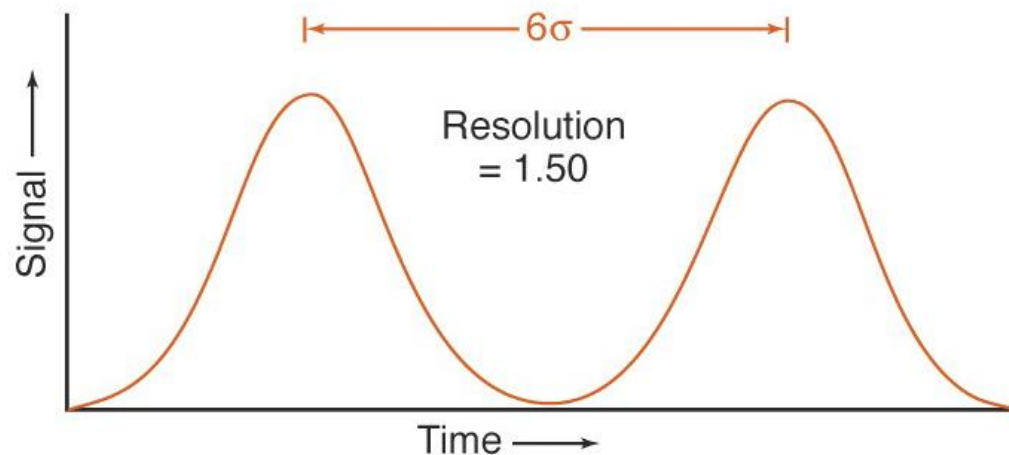

Rozdzielczość

Rozdział substancji zależy od:

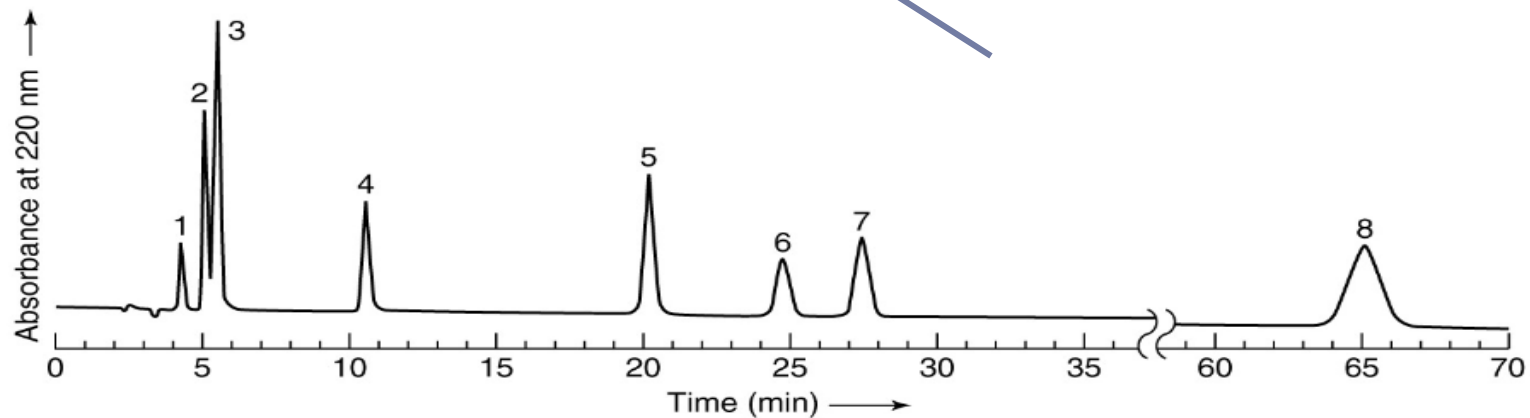
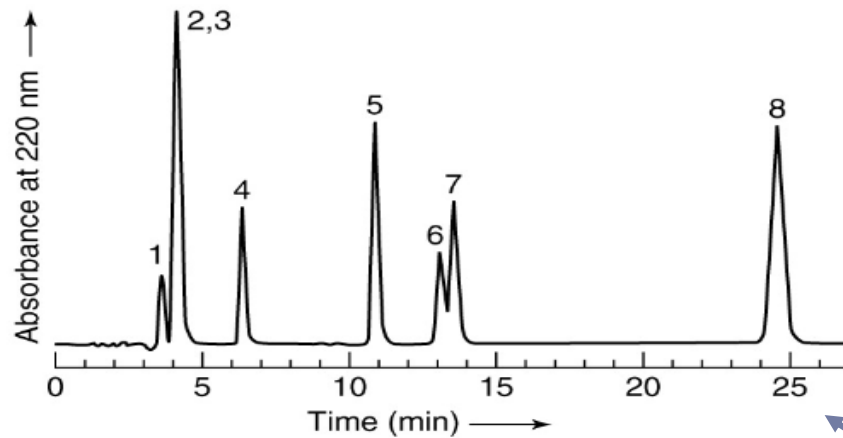
- Szerokości pików – efektywność (*nie za szerokie*)
- Odległości pików – selektywność (*co najmniej rozdzielone do podstawy*)

Rozdzielczość

Przykład:

Czy piki na poniższych chromatogramach mają poprawną rozdzielczość?

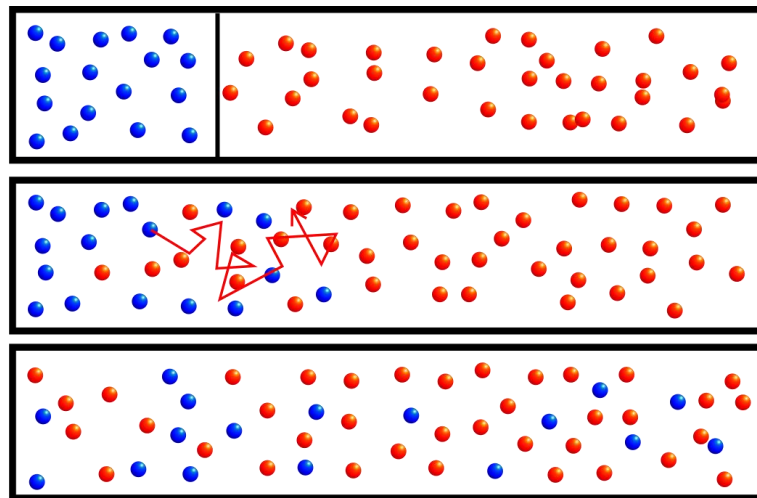

Dyfuzja

Dyfuzja (łac. *diffusio* 'rozprzestrzenianie') – proces samorzutnego rozprzestrzeniania i przenikania się cząsteczek lub energii w każdym ośrodku, wynikający z chaotycznych zderzeń cząsteczek dyfundującej substancji między sobą lub z cząsteczkami otaczającego ją ośrodka.

Proces dyfuzji chemicznej jest opisywany równaniem dyfuzji i prowadzi do wyrównywania stężenia (lub temperatury) każdej z dyfundujących substancji w całym układzie.

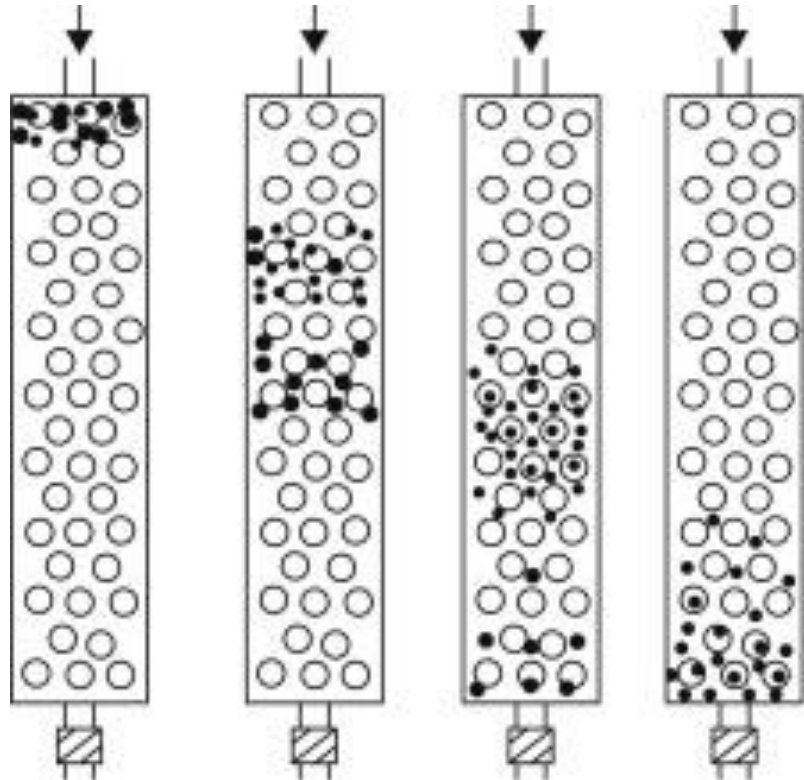

Dyfuzja

- ▶ **Strumień (J)** to liczba moli substancji przepływająca przez 1 m² powierzchni w czasie 1 s.
- ▶ Strumień jest proporcjonalny do gradientu stężenia (dc/dx)

$$J = -D \frac{dc}{dx} \left(\frac{\text{mol}}{\text{m}^2 \cdot \text{s}} \right)$$

D – współczynnik dyfuzji

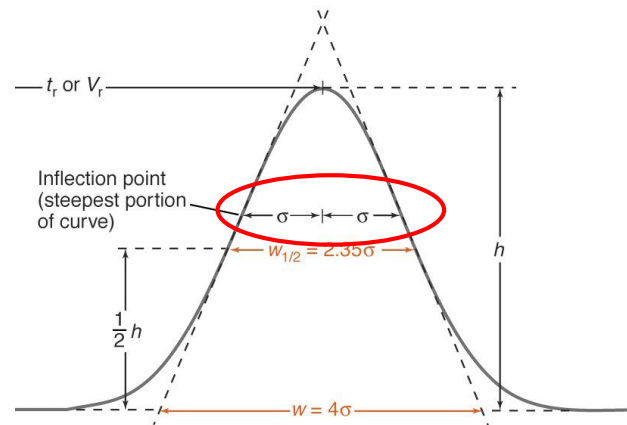

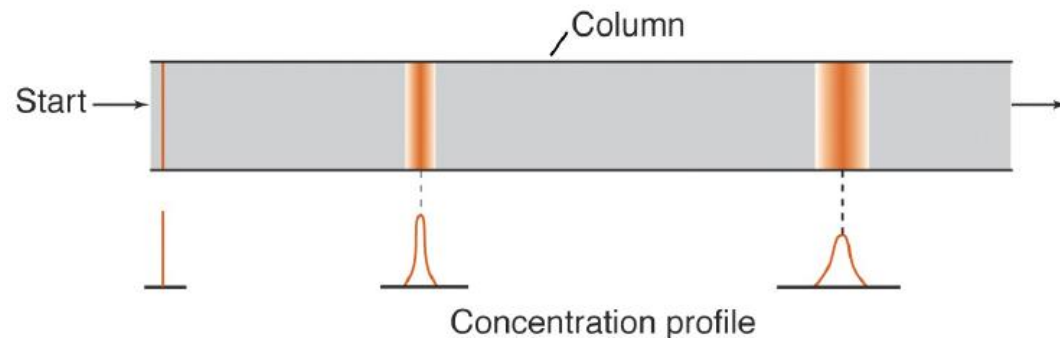
Dyfuzja

- ▶ Od współczynnika dyfuzji (D) zależne jest **odchylenie standardowe** (σ) definiujące kształt krzywej Gaussa opisujące pik chromatograficzny.

$$\sigma = \sqrt{2Dt}$$

Dyfuzja powoduje rozmycie pików

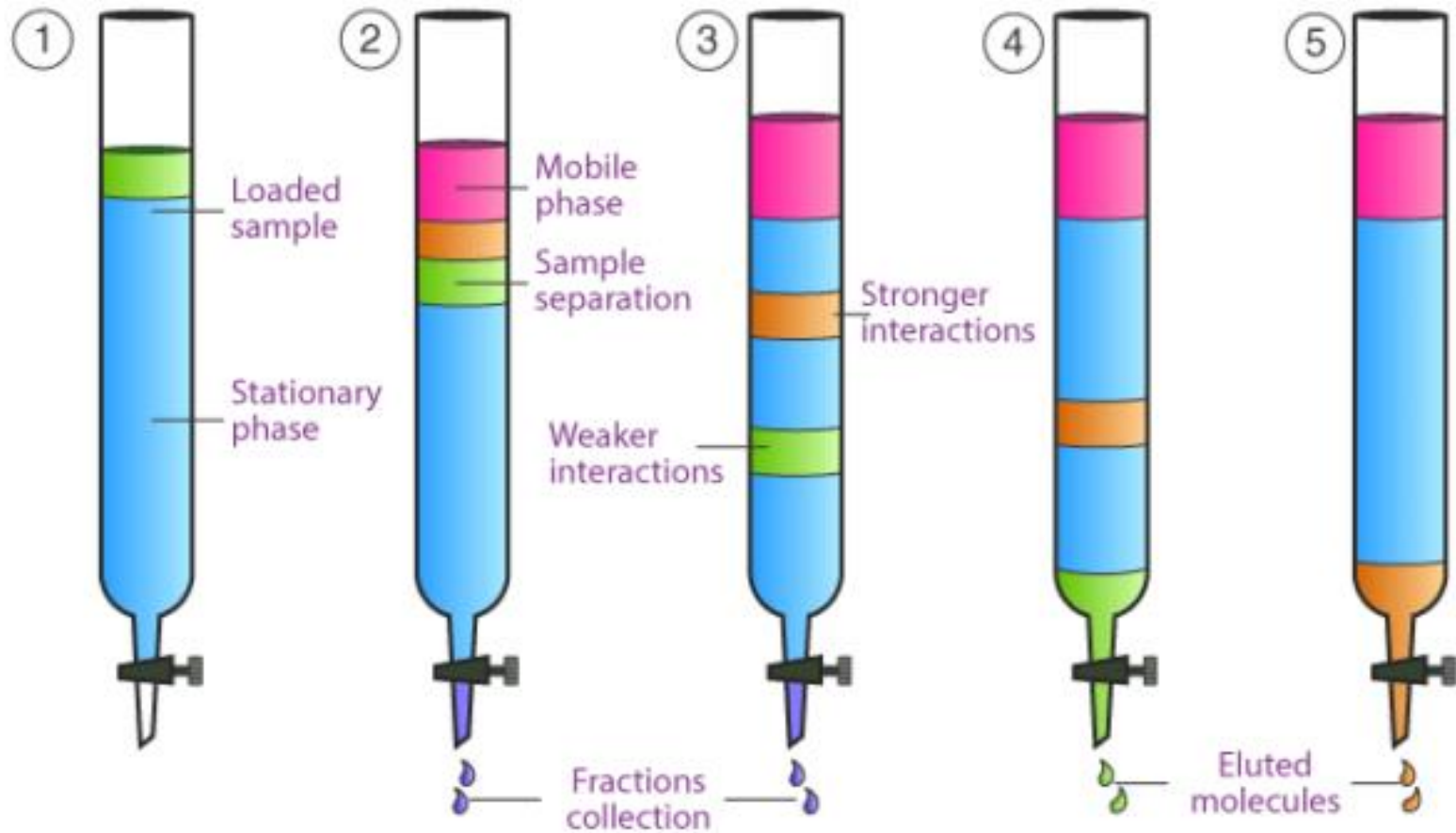

Dyfuzja

Dyfuzja

Dyfuzja

Substancja	Rozpuszczalnik	D [m ² /s]
H ₂ O	H ₂ O	2.3×10^{-9}
Sucrose	H ₂ O	0.52×10^{-9}
Glycine	H ₂ O	1.1×10^{-9}
CH ₃ OH	H ₂ O	1.6×10^{-9}
Ribonuclease (FM 13 700)	H ₂ O (293 K)	0.12×10^{-9}
Serum albumin (FM 65 000)	H ₂ O (293 K)	0.059×10^{-9}
I ₂	Hexane	4.0×10^{-9}
CCl ₄	Heptane	3.2×10^{-9}
N ₂	CCl ₄	3.4×10^{-9}
CS ₂ (g)	Air (293 K)	1.0×10^{-5}
O ₂ (g)	Air (273 K)	1.8×10^{-5}
H ⁺	H ₂ O	9.3×10^{-9}
OH ⁻	H ₂ O	5.3×10^{-9}
Li ⁺	H ₂ O	1.0×10^{-9}
Na ⁺	H ₂ O	1.3×10^{-9}
K ⁺	H ₂ O	2.0×10^{-9}
Cl ⁻	H ₂ O	2.0×10^{-9}
I ⁻	H ₂ O	2.0×10^{-9}

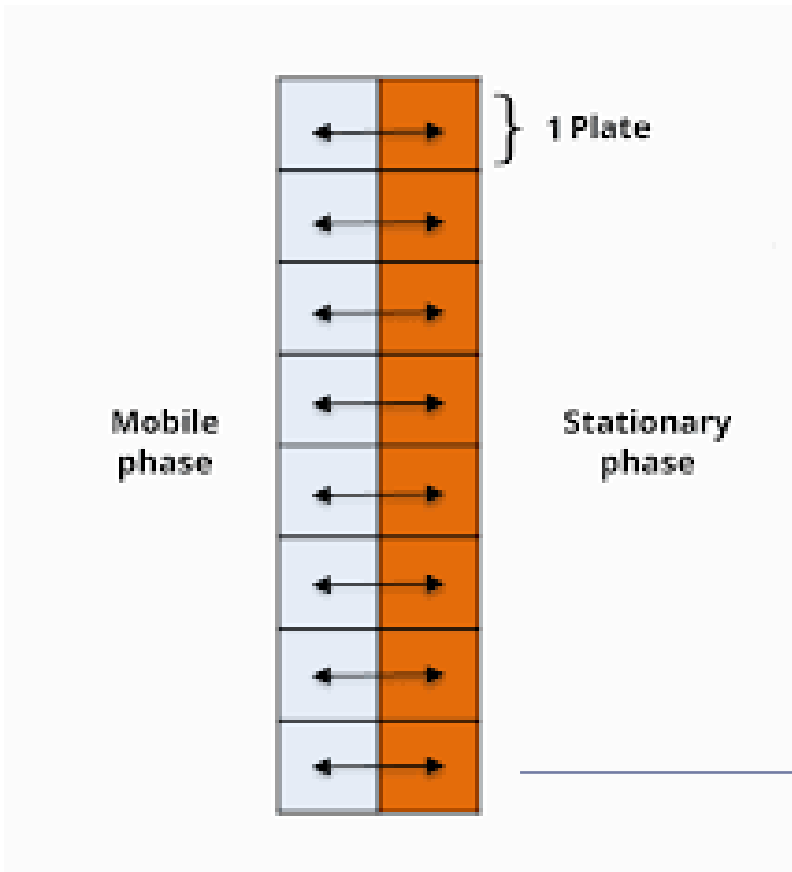
Efektywność kolumny

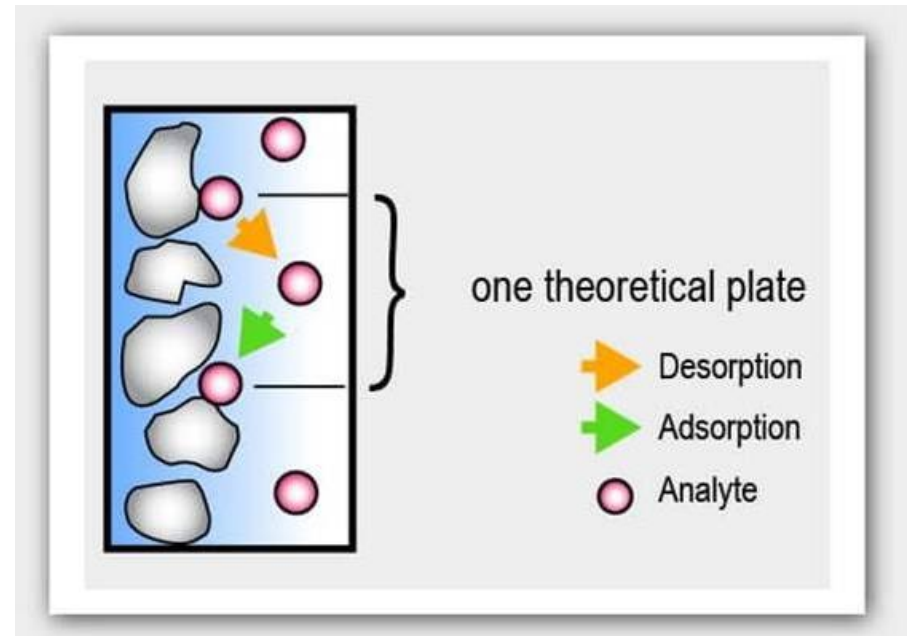
- ▶ Kolumna jest podzielona na N przylegających segmentów, które nazywamy **pólkami teoretycznymi**.
- ▶ Twórcy **teorii póltek**, Archer Martin i Richard Synge, zostali nagrodzeni Nagrodą Nobla w 1952 r. za ich wkład w rozwój chromatografii.

Efektywność kolumny

W każdej półce teoretycznej zachodzi **pełna równowaga** analitu pomiędzy fazą ruchomą a stacjonarną.

Półki teoretyczne

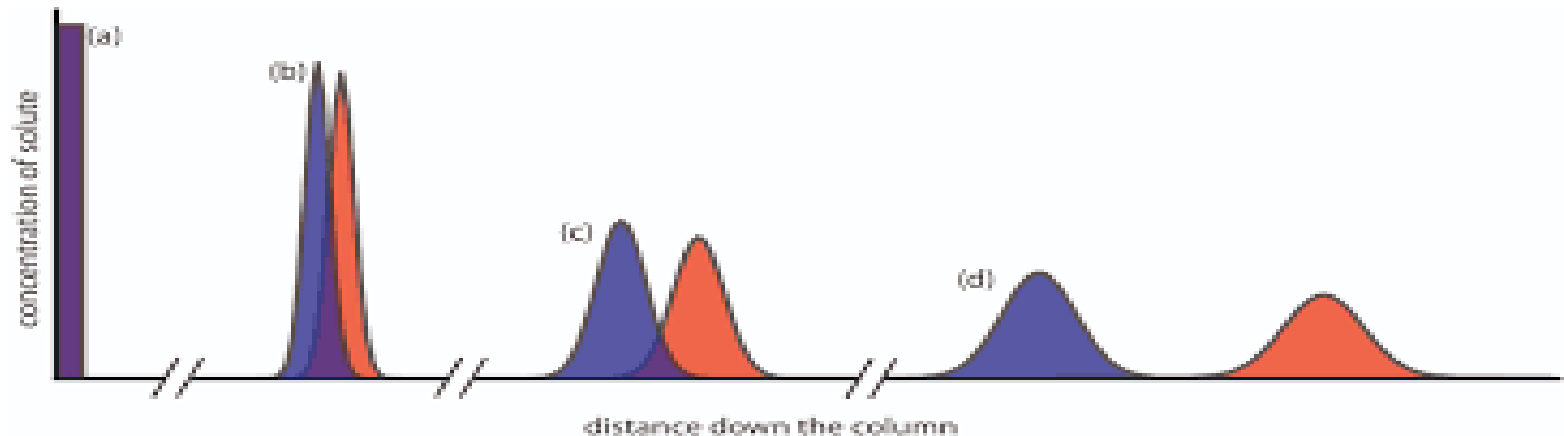
- ▶ Lepsza separacja analitów następuje wtedy, gdy:
  - ▶ jest większa liczba półek teoretycznych
  - ▶ półki teoretyczne są niższe

$$L = N \times H$$

L – długość kolumny

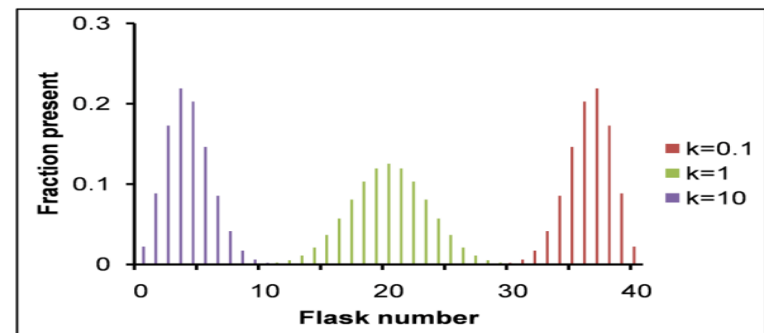
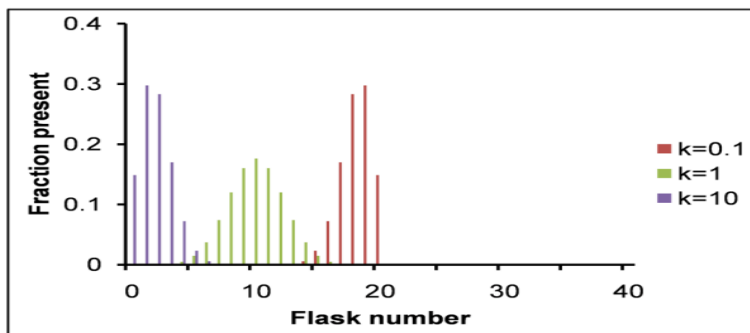
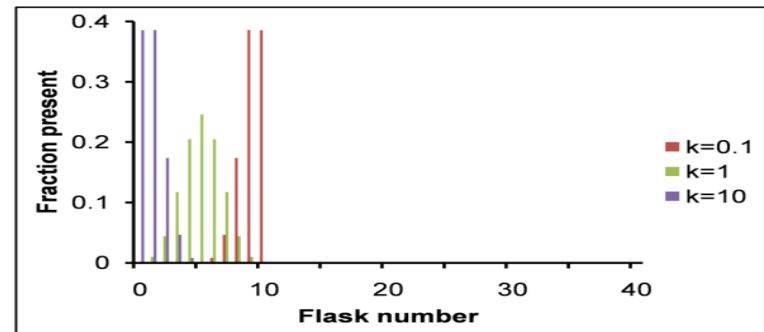
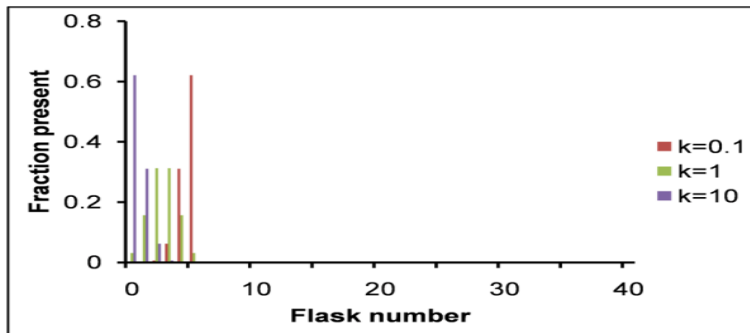
N – liczba półek

H – wysokość półki

Półki teoretyczne

- ▶ Szerokość pików zwiększa się wraz z zwiększającym się czasem retencji (*konsekwencja dyfuzji*).
- ▶ Im mniejsza wysokość półki teoretycznej, tym węższy pik.

Półki teoretyczne

- ▶ Kolumny mogą mieć bardzo dużą liczbę półek teoretycznych (miliony).
- ▶ Kolumny mogą zachowywać się tak jakby miały różne liczby półek teoretycznych dla różnych rozpuszczalników.
- ▶ **Liczbę półek (N)** można wyznaczyć eksperymentalnie:

$$N = 16 \left(\frac{V_R}{w_b} \right)^2$$

$$N = 5.54 \left(\frac{V_R}{w_{1/2}} \right)^2$$

V_R – objętość retencji

w_b – szerokość piku u podstawy

$w_{1/2}$ – szerokość połówkowa piku

Półki teoretyczne

▶ Wysokość półki teoretycznej (H)

$$H = \frac{L}{N} = \frac{L}{16} \left(\frac{w_b}{V_R} \right)^2 = \frac{L}{16} \left(\frac{w_b}{t_R} \right)^2$$

▶ Efektywna liczba półek teoretycznych (N)

$$N = 16 \left(\frac{V'_R}{w_b} \right)^2 = 16 \left(\frac{t'_R}{w_b} \right)^2$$

L – długość kolumny

w_b – szerokość piku przy podstawie

V'_R – (zredukowana) objętość retencji

t'_R – (zredukowany) czas retencji

Równanie Van Deemter'a

Równanie Van Deemtera wyraża wpływy różnych czynników na szerokość piku i wysokość równoważną półce teoretycznej.

$$H = A + B/u_x + C \times u_x$$

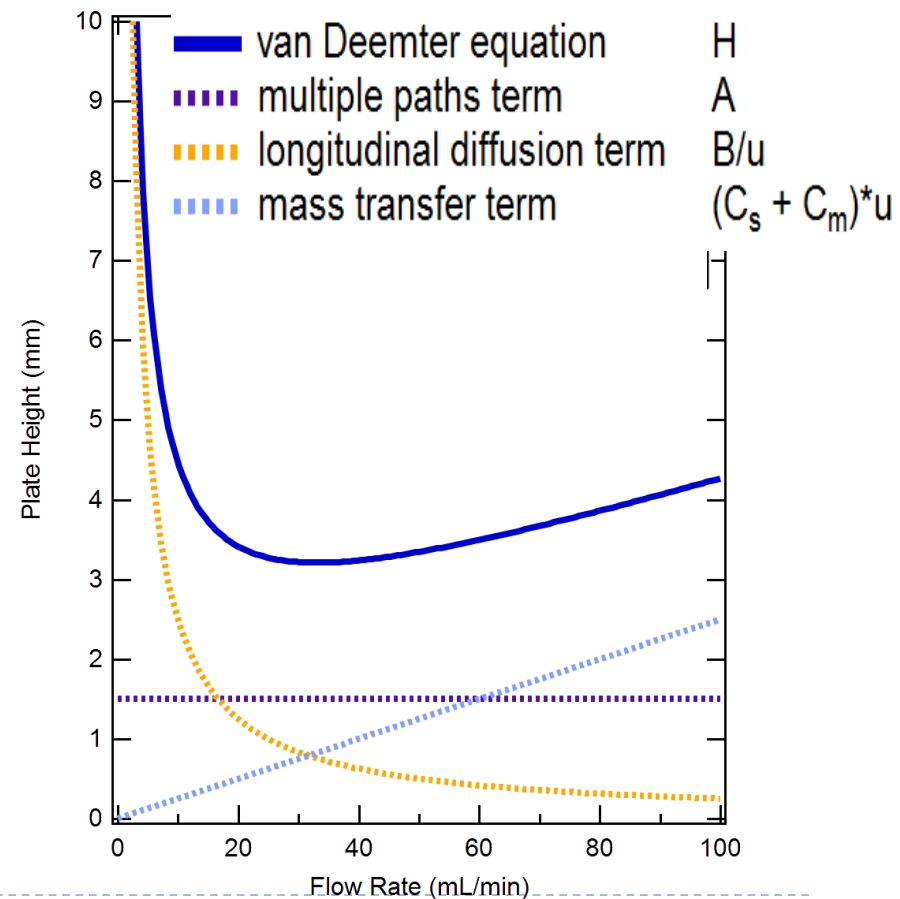
H – wysokość półki teoretycznej

A – dyfuzja wirowa

B/u_x – dyfuzja podłużna

$C \times u_x$ – opór przenikania masy

u_x – prędkość przepływu

Równanie Van Deemter'a

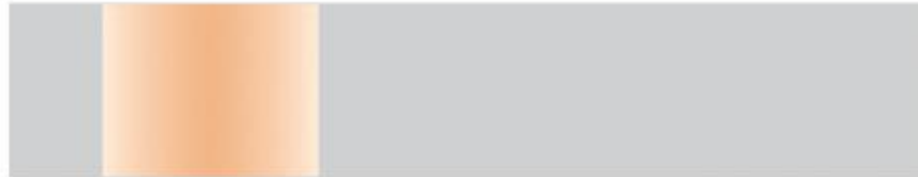

- Czynniki B/u_x opisuje dyfuzję podłużną.
- Dyfuzja podłużna w fazie ruchomej spowodowana jest przypadkowym ruchem cząsteczek rozdzielanej substancji w fazie ruchomej.
- B/u_x zależy od szybkości przepływu fazy ruchomej. Im większa jest szybkość przepływu fazy ruchomej, tym krótszy czas wędrówki substancji z tą fazą i mniejsze rozmycie.
- Substancja ciągle dyfunduje w kierunku od najwyższego stężenia powodując rozmywanie piku.
- Im krócej substancja jest na kolumnie tym rozmycie jest mniejsze.

Równanie Van Deemter'a

Zone of solute after short
time on column

↓ Longitudinal
diffusion (B/u_x)

Zone of solute after longer
time on column

Direction of travel

Ponieważ dyfuzja w gazie jest znacznie szybsza niż w cieczy, w chromatografii gazowej przepływy powinny być większe niż w chromatografii ciekłowej.

Równanie Van Deemter'a

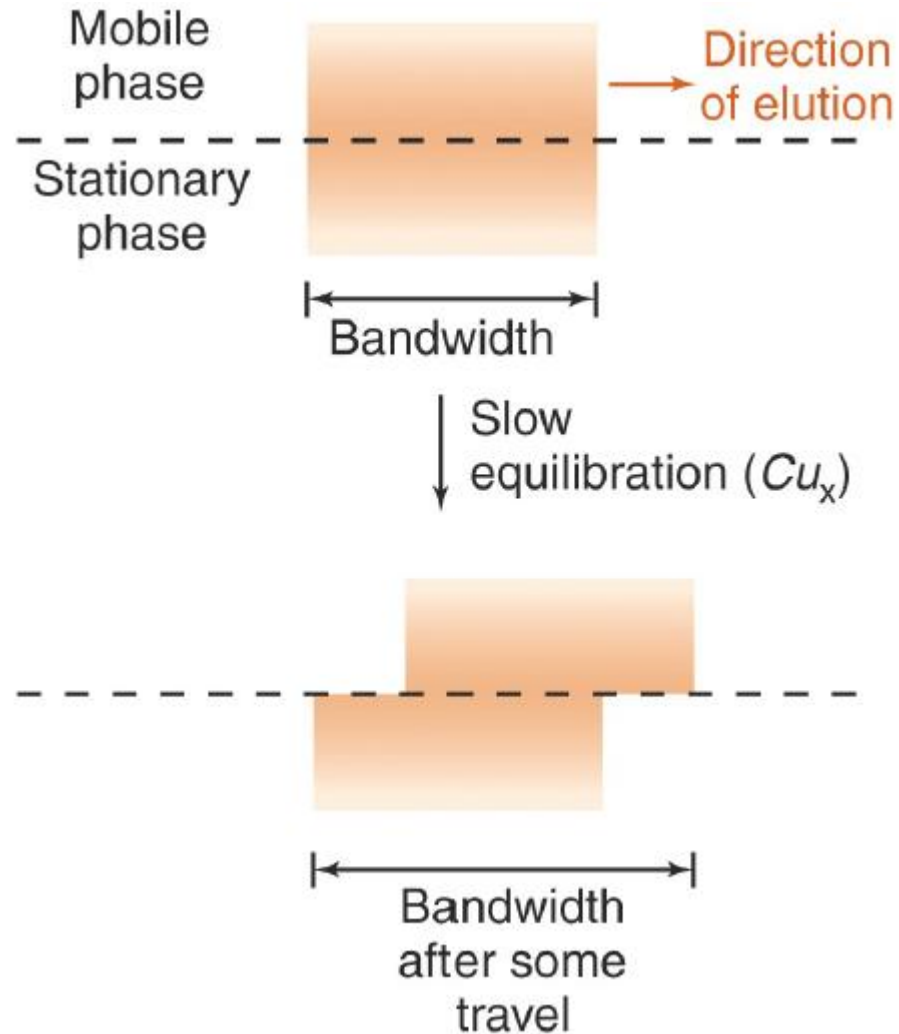

- Parametr $C \times u_x$ zależny jest od oporów powstających przy przemieszczaniu się rozdzielanych substancji do i od fazy stacjonarnej.
- Czynniki te wynikają z czasu potrzebnego do równoważenia pomiędzy fazą ruchomą i stacjonarną.
- Niższy przepływ daje szansę na lepsze zrównoważenie, a to powoduje węższy pik.

Równanie Van Deemter'a

Równanie Van Deemter'a

- ▶ Współczynnik A opisuje możliwość przemieszczania się pojedynczej cząsteczki przez kolumnę różnymi drogami.

$$A = 2\lambda d_p$$

λ – stała charakteryzująca upakowanie

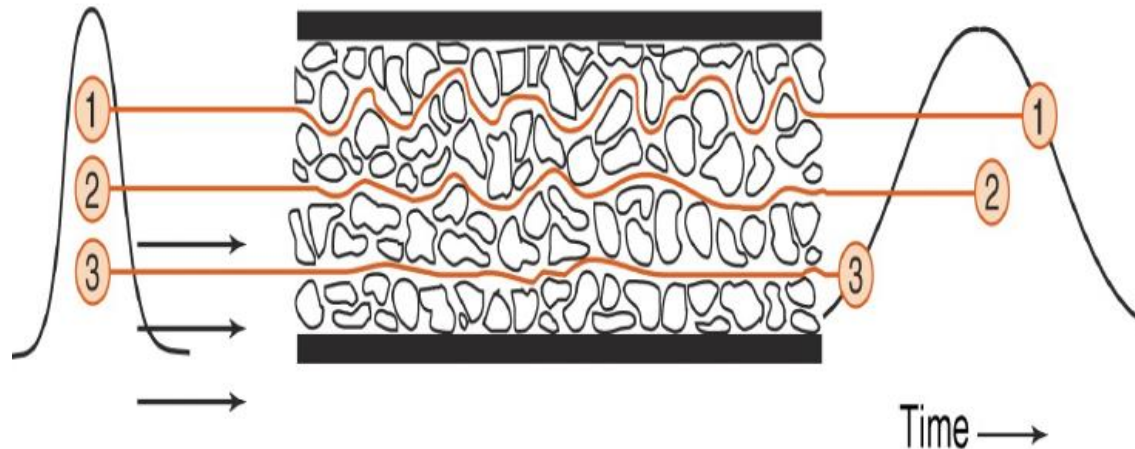
d_p – wielkość ziarna

Równanie Van Deemter'a

- ▶ Dyfuzja wirowa A zależy od fazy stacjonarnej kolumny i jest spowodowana wielokanałowością przepływu fazy ruchomej.
- ▶ W każdej kolumnie cząsteczki rozdzielanej substancji poruszają się różnymi drogami, w związku z tym ich czasy przebywania w kolumnie są różne.
- ▶ Rozmycie piku zależy od wymiaru ziaren fazy stacjonarnej, ich kształtu, porowatości, upakowania w kolumnie oraz średnicy kolumny.

Wielkość ziarna

- ▶ Zmniejszenie wielkości ziarna znacząco (liniowo) zwiększa liczbę pól teoretycznych.
- ▶ Znacząco zwiększa także wymagane ciśnienie.

Particle size d_p (μm)	Retention time (min)	Plate number (N)	Required pressure (bar)
5.0	30	25 000	19
3.0	18	42 000	87
1.5	9	83 000	700
1.0	6	125 000	2 300

Theoretical performance of 33- μm -diameter $\times$ 25-cm-long capillary for minimum plate height for solute with capacity factor $k' = 2$ and diffusion coefficient = $6.7 \times 10^{-10} \text{ m}^2/\text{s}$ in water-acetonitrile eluent.

SOURCE: J. E. MacNair, K. D. Patel, and J. W. Jorgenson, "Ultra-high-Pressure Reversed-Phase Capillary Liquid Chromatography with 1.0- μm Particles," *Anal. Chem.* **1999**, *71*, 700.

Rozdzielczość – równanie Purnella

- ▶ Rozdzielczość (R_S) jest zależna od
  - ▶ Efektywności kolumny
  - ▶ Selektywności rozdziału
  - ▶ Retencji względnej

$$R_S = \frac{1}{4} \sqrt{N} \left(\frac{\alpha - 1}{\alpha} \right) \left(\frac{k'}{k' + 1} \right)$$

efektywność   selektywność   retencja

N – liczba póltek teoretycznych

α – współczynnik rozdzielania

k' – retencja względna

Rozdzielczość

- ▶ Wymagana liczba pól teoretycznych

$$N_{req} = 16R_s^2 \left(\frac{\alpha}{\alpha - 1} \right)^2 \left(\frac{k' + 1}{k'} \right)^2$$

R_s – rozdzielczość powinna być ustalona na poziomie co najmniej 1.5

Rozdzielczość

- ▶ Wymagana długość kolumny

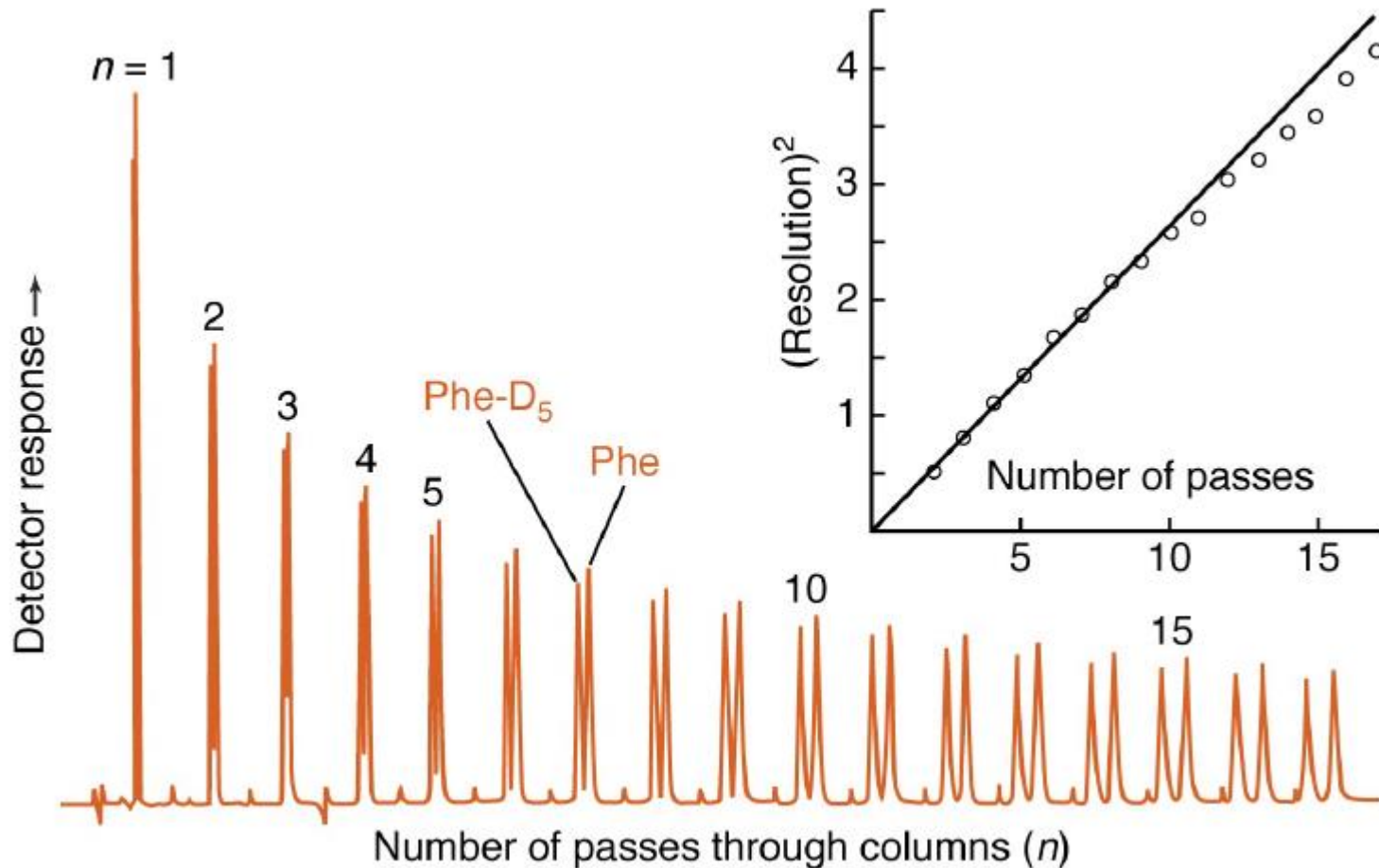
$$L_{req} = 16R_s^2 H \left(\frac{\alpha}{\alpha - 1} \right)^2 \left(\frac{k' + 1}{k'} \right)^2$$

R_s – rozdzielczość powinna być ustalona na poziomie co najmniej 1.5

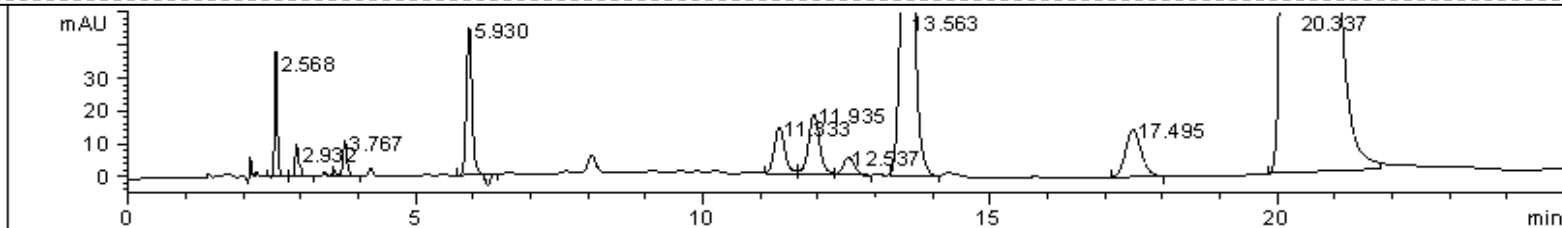

Rozdzielczość

- ▶ Rozdzielczość zwiększa się z długością kolumny

Parametry chromatograficzne

=====
 Area Percent Report with Performance
 =====

Multiplier: : 1.0000
 Dilution: : 1.0000
 Use Multiplier & Dilution Factor with ISTDs

Signal 1: DAD1 A, Sig=240,10 Ref=off

RetTime [min]	k'	Area [mAU*s]	Height [mAU]	Symm.	Width [min]	Plates	Resol	Select ivity
2.568	0.71	126.47984	33.98885	1.04	0.0533	12841	-	-
2.932	0.95	47.18009	6.90884	0.82	0.0842	6724	3.12	1.34
3.767	1.51	60.61774	9.94395	1.14	0.0750	13978	6.16	1.58
5.930	2.95	294.72192	43.82387	1.06	0.1050	17670	14.12	1.95
11.333	6.56	178.28558	13.84133	0.87	0.1917	19368	11.40	2.22

t_R

k'

h

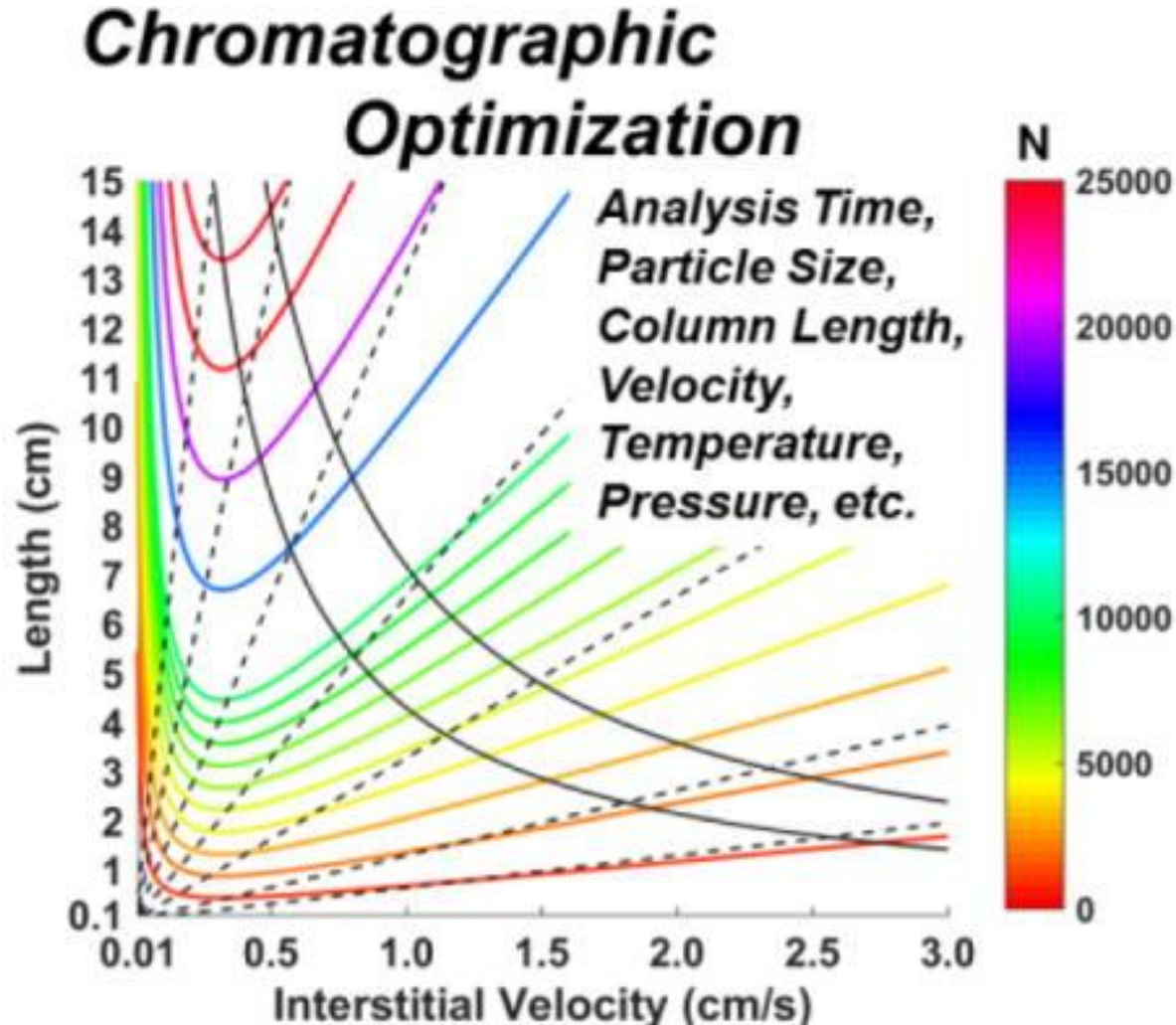
w

N

α

Optymalizacja chromatografii

Optymalizacja chromatografii

- ▶ Najkrótszy możliwy czas chromatografowania dla uzyskania żądanego rozdziału:
  - Zmniejszenie wysokości półki teoretycznej
  - Zmniejszenie rozmiaru ziarna
  - Zmniejszenie średnicy kolumny
  - Optymalizacja przepływu i temperatury

Optymalizacja chromatografii - HPLC

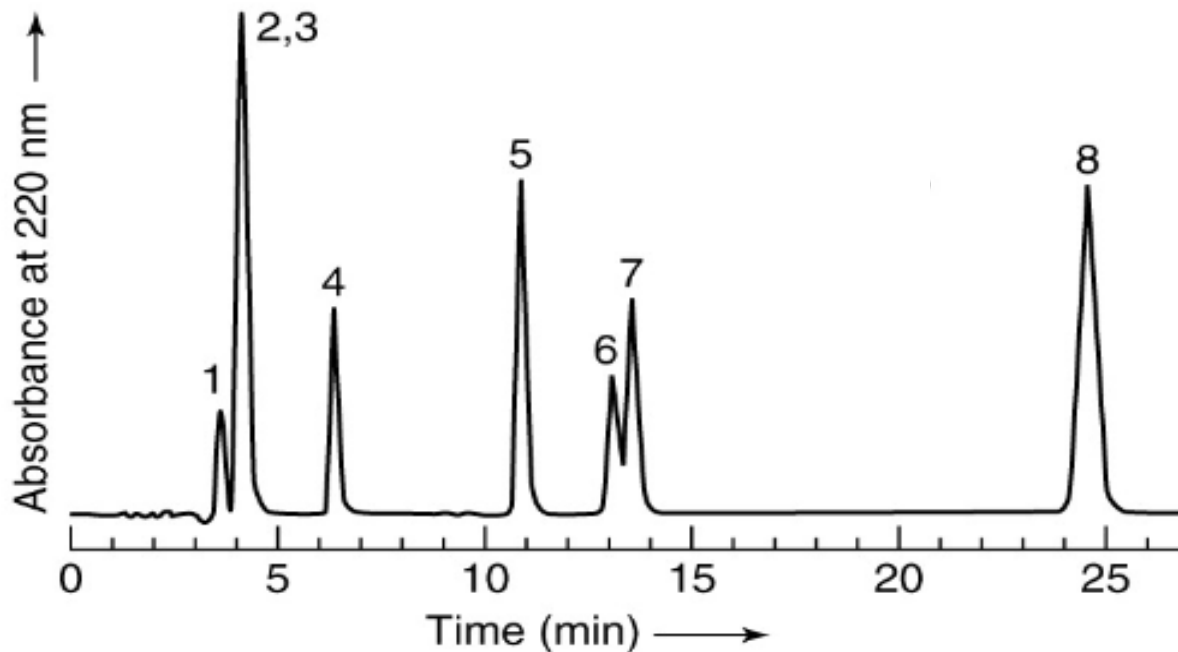
- Optymalizacja elucji
  - skład eluentu (H_2O , ACN, MeOH, THF)
  - stosunek % rozpuszczalników w eluencie
  - rodzaj elucji (izokratyczna, gradientowa, skokowa)
- Optymalizacja czasu chromatografowania
- Optymalizacja przepływu

Ocena chromatogramu

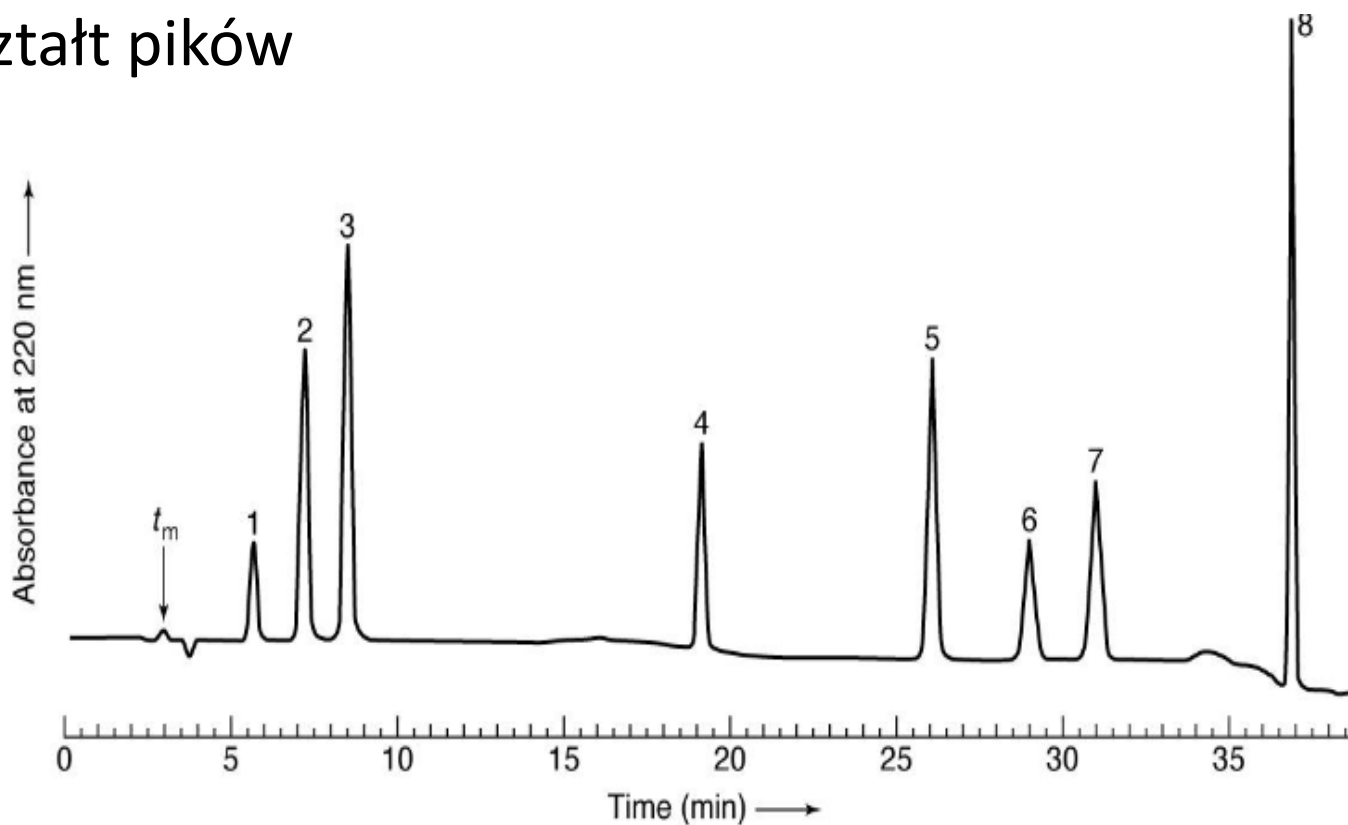
1. Odpowiednia rozdzielczość
2. Krótki czas analizy/rozdziatu
3. Kształt pików

Ocena chromatogramu

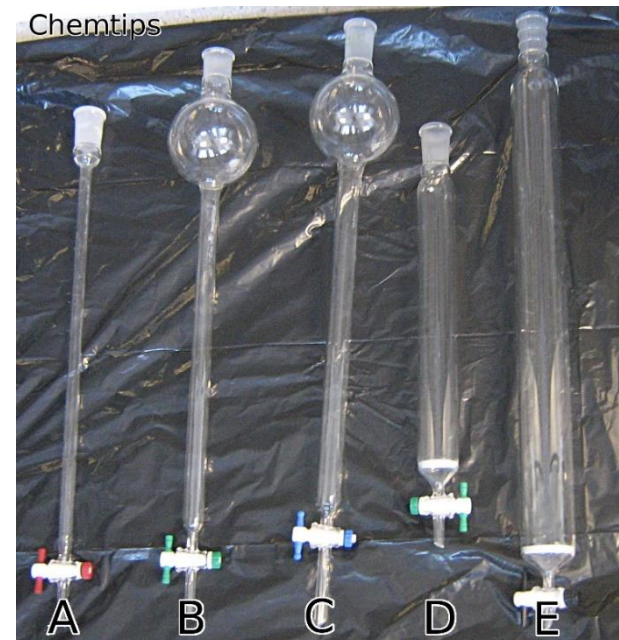
1. Odpowiednia rozdzielczość
2. Krótki czas analizy/rozdziatu
3. Kształt pików

Optymalizacja chromatografii-kolumnowa grawitacyjna

- Optymalizacja elucji
  - skład eluentu (H_2O , ACN, MeOH, THF)
  - stosunek % rozpuszczalników w eluencie
  - rodzaj elucji (izokratyczna, gradientowa, skokowa)

- Optymalizacja wielkości kolumny

Podsumowanie

- ▶ Rozdział chromatograficzny jest dobrze opisany w miarę prostymi teoriami.
- ▶ Opisywane zależności ułatwiają optymalizację procesu chromatografii.

